

en beskrivelse af Kuscas sociale og økonomiske forhold, og der tegnes et billede af et ret tilbagestående landbrugssamfund, stærkt konservativt i kulturel og religiøs henseende. Endvidere er arbejdskrafteksporten beskrevet i et nationalt, tyrkisk perspektiv, belyst ved bl. a. officielt statistisk materiale.

Det mest vidtrækkende og interessante ved bogen er dog Hjarnø's forslag til praktiske foranstaltninger i fremmedarbejderpolitikken. Han har et åbent blik for de ulemper, det kan have for et udviklingsland, når der sker stor eksport af arbejdskraft, og hans synspunkter fortjener at blive gengivet. Hjarnø mener, at rekrutteringen af fremmed arbejdskraft bør ske fra udvalgte lokalområder. Udvandrerlandet skal derefter drage omsorg for, at udvandrerne inden afrejsen tegner sig som medlem i et investeringsprojekt på andelsbasis, som skal finansieres gennem arbejdsindkomsten i det fremmede. Deres ophold i Danmark må ikke overstige 2 års varighed, og Danmark skal forpligte sig til at yde ekspertbistand til projektet samt til at gennemføre relevant fritidsundervisning af arbejderne. Med dette program kan der iværksættes en udviklingshjælp med perspektiv, og fremmedarbejderen ikke blot kan, men skal vende tilbage til et meningsfyldt arbejde i hjemlandet. Endvidere løses fremmedarbejdernes fritidsproblemer, og der skulle være banet vej for en mere værdig tilværelse i stedet for det proletarliv, der siden steder har været de fremmedes lod.

Ib Gejl

Jacob Kronika: Den sidste slesviger og Ulsnæsmordene. (Forlaget Skandia, Flensborg, 1971). 156 s.

Jacog Kronika, tidligere redaktør for

Flensborg Avis, kendt bl. a. for sine bøger med dagbogsoptegnelser fra 30'ernes og de første krigsårs Berlin, har i det her foreliggende værk tegnet et portræt af den særprægede nordslesvigske præst Nic. C. Nielsen (1848–1932).

Kronikas interesse for »Den sidste Slesviger«, som Nic. C. Nielsen kaldte sig selv, er ikke af ny dato. I Flensborg, hvor Nic. C. Nielsen tilbragte sit otium, boede forfatteren som ung mand dør om dør med ham og lærte ham personligt at kende. Siden har Kronika gennem mange år samlet materiale til belysning af »Den sidste Slesviger«s levned, holdt flere foredrag om ham og endelig nu ladet sin optagethed munde ud i den foreliggende bog. Ud over sine personlige indtryk og samtaler med andre, der har kendt Nic. C. Nielsen, har Kronika kunnet bygge på dennes egne skrifter og efterladte dagbogsoptegnelser.

Nic. C. Nielsen var født i Løgumkloster i en familie af »dannede helstatsfolk, med stærke tysk-sprogede kulturtendenser, dog ikke på nogen som helst måde »anti-danske«. Han gik i den tvesprogede danske realskole i Flensborg. Efter familiens ønske måtte han opgive en plan om at udnytte sit sceniske talent til en teateruddannelse i København for i stedet at læse til præst. Med tysk studentereksamen fra Plön studerede han da teologi ved universiteterne i Leipzig, Berlin og Kiel. Bag sig havde han yderligere, da han i 1872 begyndte sin lange præstegerning i en række fortrinsvis nordslesvigske sogne, to begivenheder, der satte dybe skel i hans personlige og religiøse udvikling: en dybt tragisk kærlighedsoplevelse og indtrykkene fra den fransk-tyske krig, som han deltog i som frivillig sanitetssoldat.

Kirkeligt var Nic. C. Nielsen orienteret mod pietisme og indre mission. Med sin forkyndelse gjorde han et stærkt indtryk på folk. »Han tænder, fordi han selv brænder,« sagde man. Som sjælesørger havde han en sjælden evne til at påvirke og støtte betrængte mennesker.

Et godt eksempel herpå er hans omvendelse af gerningsmanden til de i titlen omtalte Ulsnæs-mord. Det drejer sig om et fire-dobbelt drab, begået i 1922 af en kun 18-årig tjenestekarl i en lille landsby ved Slien. Morderens forhærdede holdning under retsforhandlingerne føltes af den pensionerede Nic. C. Nielsen som en personlig udfordring. Det lykkedes ham at skaffe sig adgang til den unge mand i tugthuset i Rendsborg og bringe ham til anger og tro.

Intens religiøsitet optog således en næsten altdominerende plads i Nic. C. Nielsens bevidsthed. Hans identifikation med Vorherres rige var så stærk, at det giver ringe mening, hævder Kronika, at forsøge at placere ham nationalt. I det store og hele nægtede han at tage stilling mellem dansk og tysk og bekendte sig i stedet for til sin hjemstavn, hvad han i sit »Credo« bevidst understregede ved at kalde sig »Den sidste Slesviger«, en karakteristik, Kronika stort set synes at kunne tilslutte sig.

På dette punkt opponerer Kronika mod det levnedsbillede, Jens Holdt har tegnet af Nic. C. Nielsen (Sønderjyske Årbøger 1958, s. 1 ff.). Sammenfattende har Jens Holdt udtrykt sit standpunkt sådan: »Men han kan alligevel ikke løbe fra, at han netop som slesviger i forbindelse med sin pietistiske og øvrighedstro holdning var og forblev tysk indstillet, selv om folk undertiden i betragtning af hans imødekommenhed over for danske ønsker kunne mene, at han i grunden

var dansk, som det af og til blev sagt.« (Ibid. s. 24).

Nærværende anmelder skal ikke her dømme de to synspunkter imellem. En stillingtagen vil overvejende være bestemt af, hvilke kriterier der anlægges. På den ene side er det, som Kronika påpeger, bemærkelsesværdigt, at Nic. C. Nielsen på trods af sin tyske uddannelse på en del for ham selv væsentlige punkter i tilværelsen foretrak dansk sprog og dansk skik for tysk. På den anden side kan det ikke nægtes, og Kronika forsøger det naturligvis heller ikke, at »Den sidste Slesviger« i flere nationalpolitiske betydningsfulde situationer identificerede sig, om ikke direkte med det tyske folk, så dog i hvert fald med det tyske kejserrige.

Misvisende er måske til en vis grad betegnelsen »Den sidste Slesviger«. Som slesvigere har man vel navnlig betegnet de dele af landsdelens befolkning, som i de år, hvor den nationale bekendelse fik greb i flere og flere befolkningslag, i det store og hele endnu ikke havde fået nogen egentlig identifikation med suveræne magter, det være sig dennesidige eller hinsidige. Med andre ord, de dele af den slesvigske befolkning, som endnu ikke havde gennemgået nogen egentlig politisk socialiseringsproces og derfor hverken var blevet mobiliseret til fordel for dansk eller tysk. Men den påvirkning, som ikke eller kun i ringe grad havde nået disse slesvigere, havde Nic. C. Nielsen i fuldt omfang været udsat for og måske på grund af sin intense religiøsitet til en vis grad modstået.

Bogen er som de fleste, der er kommet fra Kronikas pen, stærkt subjektiv. Den er skrevet i en forfatteren karakteristisk, næsten suggestiv stil. Gennem denne engagerede skildring af Nic. C. Nielsen, hans

stilling mellem dansk og tysk og ikke mindst hans psykiske udvikling og virke som præst, føres man ikke blot tæt ind på livet af et fængslende grænselandsmenneske, men får også et umiddelbart indtryk af sider af Kronikas egen personlighed.

J. P. Noack

Bernhard Hansen: At sejle er nødvendigt ... (Forlaget Skandia, Flensborg, 1971). 194 s.

Med den her foreliggende bog har den tidligere leder af det danske skolevæsen i Sydslesvig Bernhard Hansen udgivet sine erindringer om sine mange år i det danske arbejde syd for grænsen. Med valget af den mandende titel har han villet understrege, at det for ham mere kommer an på sagen end på personen, at arbejdet for de danske skoler i Sydslesvig går forud for mennesket Bernhard Hansen. Denne holdning har ikke blot været bestemmende for hans lange virke i Sydslesvig, først som ung lærer fra 1922–1934 og siden efter nogle år i Odense og Sønderborg fra 1941 som rektor for Duborgskolen, samt fra 1946 til 1961 som direktør for hele det danske skolevæsen i Sydslesvig. Den har også i høj grad sat sit præg på hans her foreliggende erindringer.

Mens der i mange memoarer gør sig en tendens gældende til at bibringe læseren overdrevne forestillinger om forfatterens centrale placering og store betydning, går Bernhard Hansen i sin erindringsbog nærmest i den stik modsatte retning. Og det er en skam. For Bernhard Hansen var jo en af nøglepersonerne i det danske arbejde i Sydslesvig i de første betydningsfulde år efter 2. verdenskrig. Han har været involveret i vidtræk-

kende drøftelser og beslutninger, vel ikke kun på det snævert skolepolitiske område, men også for så vidt angår den egentlige grænsepolitik. Om sin deltagelse i betydningsfulde forhandlinger og afgørelser meddeler Bernhard Hansen kun få oplysninger. Som et enkelt eksempel kan der blot peges på, at det af en af de i øvrigt dårligt udførte fotoplancher, der skæmmer bogens ellers så gedigne og smukke udstyr, fremgår, at forfatteren deltog i det møde, som statsminister Knud Kristensen og udenrigsminister Gustav Rasmussen i januar 1946 havde med den sydslesvigske danskheds ledere, og det uden at det med så meget som et eneste ord omtales i teksten. For historikere ville bogen have været mere nyttig, om Bernhard Hansen havde lagt flere oplysninger frem om sin deltagelse i begivenheder som denne. Nu bliver det ikke så meget i kraft af sine kontante meddelelser, bogen vil interessere, selv om det skal indrømmes, at der bringes en del nye enkeltheder frem om tiden efter 1945.

Dens værdi ligger først og fremmest i formidlingen af Bernhard Hansens personlige oplevelse af det i forvejen i hovedtrækkene kendte begivenhedsforløb. Uden at lægge fingrene imellem fremsætter han sine vurderinger af begivenheder og mennesker. Den bevidst utilslørede subjektivitet heri er på samme tid bogens styrke og svaghed.

Svagheden ligger i, at personkarakteristikkerne er holdt overvejende i enten sort eller hvidt. Dette rigoristiske ven-fjende-skema gør måske til en vis grad nogle af de portrætterede uret og, hvad mere er, resulterer vel også i, at personer, der ikke umiddelbart passer ind i skemaet, fremstår mindre skarpt eller måske slet ikke er afbildet. Eksempelvis ville det